

CAPITOLUL 3.

SCREȘTEREA INEGALITĂȚII SOCIALE

3.1. Insecuritatea economică a diverselor grupuri sociale

Securitatea economică este un element important al securității umane și dezvoltării umane durabile în general. Fiind preocupată de necesitățile de bază ale omului, cum ar fi hrana, adăpostul, sănătatea etc., securitatea economică este menită să asigure un mediu favorabil pentru a menține standardele de trai la un nivel decent. Aceasta presupune că oamenii au posibilitate de a-și realiza opțiunile făcute într-o manieră liberă și sigură, fără a fi afectați de pericole sau constrângeri, contribuind în măsură deplină la dezvoltarea lor personală. În acest context, securitatea economică formează o bază durabilă pentru o viață cotidiană prosperă, lărgind accesul la oportunitățile sociale.

În cazul Republicii Moldova putem constata mai degrabă un grad insuficient de securitate economică ce exercită un impact negativ asupra dezvoltării umane. Declinul economic pronunțat, amplificat de eficiența redusă a instituțiilor de stat, subminează substanțial dezvoltarea umană. Sărăcia, morbiditatea, șomajul, poluarea mediului și criminalitatea conduc la o depravare umană accentuată. Confruntându-se cu un mediu excesiv de turbulent, oamenii devin mai sensibili și vulnerabili la amenințările socio-economice. Erodarea bunăstării personale determină majoritatea populației să fie preocupată cu precădere de agonisirea mijloacelor de existență, făcându-i pe mulți introvertiți și indiferenți față de cei din jur. În general, oamenii devin mai frustrați și deziluzionați față de perspectiva de viitor.

Deși fenomenele care se manifestă astăzi în republică lovesc dureros securitatea umană, apropiind-o la mulți parametri de limitele critice, efectul acestora

nu este uniform pentru toată populația. Unele segmente sociale (familiile numeroase, invalizii, bătrânii solitari) sunt cel mai tare afectați de costurile sociale ale tranziției, având un trai foarte sărac. În acest context, stratificarea socială devine mai pronunțată, alimentând tensionarea relațiilor din societate.

Securitatea economică solicită în primul rând existența unor surse sigure de venit, provenite de obicei din muncă remunerată, suficiente pentru a satisface necesitățile de bază ale omului. Realitatea Moldovei arată că veniturile populației au un suport instabil, care conduc până la urmă la erodarea lor. În a. 1998 venitul mediu real disponibil al unei persoane a diminuat cu 13%, constituind ceva mai mult de 1/5 din nivelul venitului înregistrat în 1990. Erodarea veniturilor reale individuale s-a dovedit a fi mai accentuată decât declinul indicatorilor macroeconomici de bază. De exemplu, în anul 1998 volumele producției industriale și agricole au scăzut cu 11%, cumulând o reducere a PIB de 8,6%. Prin urmare, doar 1/5 din populație se poate considera convențional ca având un grad suficient de securitate a veniturilor.

Nivelul veniturilor și dinamica lor arată că așteptările oamenilor de a beneficia de rezultatele pozitive ale reformelor economice nu numai că nu s-au adeverit, dar în realitate a avut loc chiar o înrăutățire a nivelului de trai. Aceasta își găsește reflexie în diminuarea tuturor parametrilor calității vieții, îndeosebi opțiunea de a avea loc stabil de muncă remunerat, consum individual variat și decent, acces liber la serviciile sociale de bază.

În anii '90 trei mari schimbări s-au manifestat în raport cu veniturile individuale:

- Valoarea reală a veniturilor scade substanțial ca urmare a devalorizării salariilor și plăților sociale care sunt sursele majore de venit;

“În societatea modernă se câștigă bani numai prin bani. Prin muncă se câștigă pâinea.”

Nicolae Iorga

- Modificări esențiale s-au produs în structura veniturilor, incluzând o descreștere a ponderii surselor tradiționale (salarii, pensii, indemnizații) și o creștere a ponderii surselor netradiționale de venit;
- S-a intensificat diferențierea pe venituri a populației ca urmare a extinderii scării salariale, lărgind discrepanța dintre diferite grupuri sociale.

Accentuarea insecurității veniturilor individuale este cauzată cu precădere de diminuarea substanțială a ponderii salariului și concomitent creșterea rolului surselor ocazionale (operațiuni valutare, darea în arendă a apartamentelor etc.) care au un caracter temporar. Dacă în 1993 salariul constituia 74,5% din sursele de venit personal, atunci în 1998 ponderea lui s-a redus până la 33,8%. În primul trimestru al a.1999 salariul ca sursă de venit a devenit și mai puțin semnificativ, reprezentând doar 1/5 din veniturile individuale disponibile. Pentru Republica Moldova, unde peste 72% din cei angajați în economie sunt lucrători salariați, asemenea fenomen poate cauza distorsiuni sociale grave. (În țările înalt dezvoltate ponderea fondului de remunerare de regulă nu coboară sub 60% din veniturile globale ale populației).

Pe măsură ce sectorul neformal se extinde tot mai mult și o proporție considerabilă a populației este angajată la locuri precare de muncă, evident crește insecuritatea veniturilor. Chiar dacă veniturile în sectorul privat și cel neformal sunt cu mult mai mari ca cele din sectorul public, caracterul temporar al ocupației îi expune pe lucrători la un grad sporit de risc. Schimbările ce au loc în structura veniturilor disponibile ale populației sunt parțial cauzate și de creșterea veniturilor provenite din operațiunile valutare, ponderea cărora constituie 20,9%. Aceste operațiuni nu au o pondere exagerată în formarea veniturilor individuale, semnificația sa fiind substanțială doar pentru unele segmente restrânse de populație.

Securitatea economică a populației apte de muncă solicită, în primul rând,

un nivel al salariului adecvat necesităților sociale vitale ale omului. În anul 1998 salariul mediu al unui angajat în economia republicii acoperea doar 52,9% din coșul minim de consum. Situația creată reflectă în mare măsură caracterul politicii de stat în domeniul remunerării muncii. Politica salarizării este tratată ca o derivată a altor componente ale politicii economice. Obiectivele schițate sunt secundare în raport cu menținerea stabilizării financiare macroeconomice și în majoritatea cazurilor au fost reduse la aplicarea măsurilor austere de “înghețare” a salariilor.

Mentținerea salariilor din economia țării la un nivel relativ scăzut este condiționată în mare măsură de specificul genurilor de activitate, ce-și găsește reflectare în ponderea mare a angajaților din sectorul rural. Practica mondială arată că și în țările avansate lucrătorii din sectorul agrar sunt remunerați la un nivel sub cel din ramurile industriale sau sfera serviciilor. În Moldova predomină angajarea în sfera agrară: în a.1998, din numărul total al salariaților din economia republicii, 39,8% erau lucrători în agricultură, silvicultură și vânat. La un muncitor din industrie revin în prezent 2,7 lucrători din sectorul agrar. Aceasta constituie un motiv elocvent că în structura angajării totale predomină forța de muncă ieftină și după acest indicator Republica Moldova se apropie de statele cu nivel de trai scăzut.

În ultima vreme conform Conturilor Naționale se manifestă tendința reducerii ponderii fondului de remunerare în PIB, care a constituit în 1998 doar 42%. Acest indicator este inferior celui înregistrat în statele industrial dezvoltate și poate contribui direct subminarea securității umane.

Situația în domeniul veniturilor este agravată și de fenomenul *arieratelor*, care cunoaște o răspândire largă în ultima vreme. Dacă în a.1993 arieratele la salarii constituiau 3,4% din fondul total anual de remunerare, în 1995 ele au atins 12,1%, pentru ca în 1998 ulterior să urce la 25,8%. Datoriile la salarii constituie rețineri directe din salariul calculat, di-

minuând considerabil valoarea forței de muncă și slăbind funcția de reproducție a salariului. Achitarea salariului cu mare întârziere nu compensează în măsură deplină pierderile pe care le-a suportat lucrătorul în această perioadă de vreme, întrucât chiar și în cazul unei inflații moderate o parte din salariu se devalorizează.

Efectul cumulat al acestor fenomene determină un nivel scăzut al salariului în Republica Moldova. Ajustat la echivalențul în dolari americani, Moldova ocupă locul șapte printre țările din CSI. De remarcat că în ultima vreme s-a accentuat tendința extinderii discrepanței în nivelul salarizării dintre Republica Moldova și majoritatea statelor CSI.

Procesele inflaționiste care au loc în Moldova exercită un impact negativ asupra *nivelului real al salariului*. Față de anul 1990, salariul mediu real al unui lucrător din economie s-a micșorat în 1998 de 2 ori. Prin urmare, salariul real curent corespunde celui înregistrat cu câteva decenii în urmă. În 1998 salariul mediu real ajustat la dinamica inflației s-a dovedit a fi echivalent celui din 1967 pentru sfera sănătății, celui din 1962 în sfera asigurărilor sociale și a. 1959 în învățământ. Declinul veniturilor reale a condus la o deteriorare substanțială a puterii de cumpărare a populației. Nivelul curent al salarizării nu permite lucrătorilor să-și asigure un consum echilibrat și adecvat necesităților vitale. În a. 1998 se putea cumpăra doar ceva mai puțin de jumătate din articolele incluse în coșul minim de consum. Aceasta a reprezentat un factor de constrângere semnificativă în calea dezvoltării umane.

O răspândire largă a căpătat practica trimiterii lucrătorilor în concedii fără plată din inițiativa administrației unităților economice, precum și transferării angajaților la programe cu regim de lucru temporar sau incomplet. Nici unul din aceste procedee n-a avut un cadru legal bine definit, reflectat în legislația muncii sau alte acte normative. Politica reținerii salariilor se înfăptuia nu numai prin măsuri din domeniul rapoartelor de muncă, dar și

prin promovarea unei politici fiscale și monetare austere (reducerea cheltuielilor bugetare, comprimarea masei monetare, instalării unui control sever al masei monetare în circulație).

Nivelul bunăstării *persoanelor în etate, invalizilor*, membrilor familiilor ce și-au pierdut întreținătorul, precum și al altor categorii de populație inapte de muncă a atins parametri critici. Majoritatea acestora se află la limita existenței, întrucât nivelul pensiei și al plăților sociale este extrem de mic și nu le poate asigura nici pe departe chiar minimul fiziologic.

La începutul anului 1999 numărul total al pensionarilor (inclusiv cei militari) a atins 787,9 mii persoane, ceea ce constituie 22% din populația Republicii Moldova. Mărimea medie a pensiei a fost în 1998 de 84 lei, cea minimă (cu toate suplimentele și adaosurile) -60 lei. În același timp, valoarea reală a pensiei s-a micșorat cu 6,5% față de anul 1997 și, raportată la puterea ei de cumpărare, reprezintă doar 40% din nivelul pensiei anului 1990.

Diminuarea nivelului de trai al pensionarilor s-a manifestat pe o scară mult mai largă, datorită faptului că ritmul de creștere al prețurilor la produsele și serviciile consumate tradițional de către pensionari a fost mai înalt decât inflația medie pe economie. Situația materială a pensionarilor a devenit critică și din cauză că pensia nu-și mai îndeplinește funcția sa de reproducere a condițiilor de trai ale beneficiarilor săi. Conform calculelor CISR, în 1998 raportul dintre pensia medie și bugetul minim de consum nu depășea 17,8%, iar pensia minimă de muncă acoperea doar 27% din minimul de existență.

Nivelul scăzut al veniturilor, pe care le înregistrează astăzi pensionarii din publică, pune la îndoială atingerea în termenul propus al obiectivului de dezvoltare umană privind alinierea bunăstării pensionarilor la cea a populației ocupate. Acest obiectiv se realizează atunci când rata de substituție a pensiei medii constituie 75% din valoarea salariului mediu. În Republica Moldova se manifestă tendința de

înrautățire a acestui raport: de la 60,3% în 1993 până la 33,6% în 1998.

Însă nivelul scăzut al veniturilor nu este unicul factor care ruinează statutul social al pensionarilor. Erodarea securității economice a pensionarilor este condiționată în mare măsură de următoarele procese:

- Întârzieri considerabile la achitarea pensiilor, care au căpătat un caracter de masă în ultima vreme. Pentru mulți oameni în etate pensia constituie singura sursă de existență și din această cauză ei sunt practic sub pericolul foametei. La 1 ianuarie 1998 arieratele la pensii constituiau 192,2 mln. lei, majorându-se ulterior de 1,5 ori și atingând la începutul anului 1999 suma de 296,8 mln. lei.
- Creșterea tarifelor la serviciile comunale, energie electrică și termică a impus majoritatea pensionarilor din localitățile urbane să-și reducă puternic consumul individual, limitându-se doar la procurarea produselor alimentare de bază.
- Nivelul înalt al prețurilor și tarifelor i-au marginalizat pe mulți pensionari, reducându-le accesul la serviciile acordate de către instituțiile sferei

sociale, cum ar fi atelierele de reparație a tehnicii casnice, frizeriile, curățătoriile chimice, spălătoriile.

- Erodarea sferei sociale, anularea fondurilor sociale de consum și comercializarea parțială a serviciilor medicale au creat impedimente financiare severe pentru pensionari în ceea ce privește tratamentul sau procurarea medicamentelor.

- Situația încordată pe piața muncii lasă pensionarilor șanse infime de a lucra și de a câștiga surse adiționale de venit.

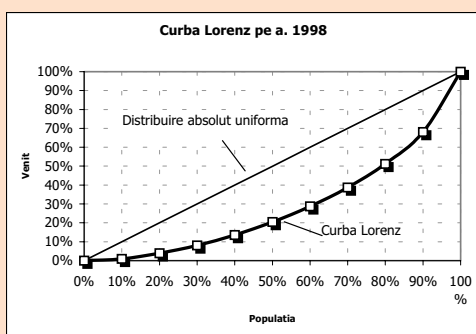
Dacă anterior pensionarii aveau un nivel de bunăstare mai redus ca cel al populației economic active, astăzi bătrânii au devenit cea mai vulnerabilă și marginalizată pătură socială. Această categorie de populație este afectată cel mai dureros de recesiunea economică, purtând pe umerii săi povara costurilor sociale. Bătrânii au șanse de a supraviețui numai în cazul când dispun de loturi de pământ pe care să lucreze, sau dacă beneficiază de ajutor din partea copiilor lor. În plan socio-demografic, situația curentă reflectă procesul distribuirii globale a bunurilor sociale în folosul generațiilor mai tinere din contul generației în vârstă.

În Moldova se adâncește *diferențierea bunăstării materiale dintre persoanele din localitățile rurale și cele din mediul urban*. În 1998 unei persoane îi reveneau în medie 117,8 lei venit total. Dacă în localitățile urbane venitul mediu individual depășea media pe republică de 1,23 ori, în localitățile rurale acest indicator constituia doar 87,1%. În același timp, discrepanța în venituri dintre orașeni și săteni s-a aprofundat substanțial: în 1994 ea reprezenta 23%, pe când în 1998 acest handicap s-a mărit până la 34,2%. Insecuritatea veniturilor populației din rural este condiționată și de structura inefficientă a venitului lor global.

Caracteristic pentru bugetele familiilor rurale sunt *veniturile în natură* care practic predomină pretutindeni. În structura veniturilor totale ponderea lor este de 64,1%. Circa 90,9% din venitul agri-

Caseta 3.1.1

Una din metodele cele mai frecvent utilizate în analiza stratificării sociale o constituie curba Lorenz. Ea arată gradul de egalitate/inegalitate a distribuirii veniturilor. Cu cât convexitatea curbei este mai mică, cu atât distribuția

veniturilor este mai uniformă. Și invers, cu cât curba este mai convexă, cu atât inegalitatea este mai accentuată. Distribuția absolut uniformă ar fi o linie dreaptă de 45 grade. Aria dintre linia dreaptă și curba Lorenz în figura de alături reprezintă gradul de inegalitate în distribuția veniturilor. În cazul Moldovei, curba Lorenz atestă o distribuție neuniformă a veniturilor populației. Astfel, prima decilă (cea mai săracă) deține mai puțin de 1% din venitul total disponibil, de vreme ce la decila a zecea (cea mai bogată) revin 48,7% din venituri.

Sursă: calculele CISR în baza datelor sondajului BGC

culturii este în natură, aceasta referindu-se în primul rând la consumul produselor proprii. În zonele rurale predomină veniturile non-salariale care împreună cu câștigurile mici și întârziate limitează substanțial capacitatea de cumpărare a populației.

Partea principală a veniturilor gospodăriilor rurale (64,1%) este în formă naturală și o constituie produsele agricole obținute de pe parcelele individuale de teren, sau primite ca formă a retribuirii muncii. În consecință, majoritatea produselor agricole din gospodăriile casnice constituie semifabricate și pentru prelucrarea lor sunt necesare cheltuieli suplimentare. În afară de aceasta, sortimentul săracios al produselor gospodăriilor casnice nu le permite acestora să-și asigure o structură bine echilibrată și variată a consumului. Toate acestea, în ultimă instanță, subminează securitatea individuală, afectând dezvoltarea umană.

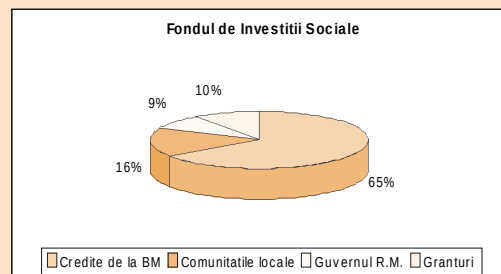
Nivelul bunăstării individuale depinde în mod direct de statutul socio-economic al persoanei. Într-o situație mai bună se află antreprenorii și lucrătorii neagricoli, al căror venit disponibil este mai mare ca cel mediu pe republică respectiv cu 56,1 și 22,9%.

Cei mai vulnerabili din punct de vedere al securității economice sunt *angajații din agricultură*. Adesea aceștia sunt muncitori necalificați (sau de o calificare joasă), ale căror salarii sunt mult mai mici decât în alte sectoare ale economiei. Factorul principal care înrăutățește situația lor materială o constituie arieratele mari la salarii, ce cresc substanțial. Pe parcursul anului 1998 datoriile salariale față de lucrătorii din sectorul agrar au crescut de 1,2 ori, reprezentând 1/3 din stocul total al datoriilor salariale pe republică. Caracterul paleativ al măsurilor reformatorii, precum și tergiversarea transformărilor cardinale în sectorul agrar al economiei, au intensificat vulnerabilitatea fermierilor. Ei constituie astăzi una din păturile cele mai sensibile ale societății la mediul economic turbulent, având venitul mediu pe persoană cu 18% mai mic ca cel înregistrat, în medie, pe republică.

Caseta 3.1.2.

Reabilitarea infrastructurii sociale

Un rol semnificativ în întărirea securității umane revine microproiectelor pentru infrastructura socială. Sub acest aspect, merită atenție experiența Fondului de Investiții

Sociale (FIS). Creat în a. 1997, Fondul are menirea de a ajuta la reabilitarea sferei sociale în localitățile rurale. Au fost selectate 519 sate care sunt calificate drept zone rurale defavorizate. Pentru acestea sunt inițiate în mod prioritar 214 proiecte investiționale de dezvoltare durabilă a capacităților sferei sociale. Subiectul preocupărilor îl constituie: (i) rețeaua de drumuri; (ii) școlile; (iii) spitalele; (iv) casele de cultură; (v) magazinele; (vi) sistemul de aprovizionare cu apă; (vii) gazificarea. Până în prezent au fost implementate 17 proiecte în 6 raioane din Moldova. Alte 25 proiecte sunt în faza de contractare și aprobare. Pe viitor se prevede implementarea încă a 400 microproiecte având costul total de 15 mln. dol SUA.

Partajarea cheltuielilor are loc în baza co-finanțării: Guvernul republicii, comunitățile rurale, credite de la Banca Mondială, granturi de la guvernele străine, organizațiile non-guvernamentale. Astfel, 85% din mijloacele FIS sunt acordate de către donatorii internaționali. Comunitățile rurale contribuie cu 15% din costul proiectului. Din ele 1/5 sunt alocații în bani, iar restul - materiale de construcție, tehnica și utilajul necesar.

Sursă: datele BM-Moldova

Formarea veniturilor gospodăriilor casnice este în strânsă corelație cu *genul de activitate* al membrilor familiilor. Astfel, 76,5% din venitul total disponibil al fermierilor provine din ocupațiile agrare de antreprenoriat; în cazul lucrătorilor non-agrarieni, 61,6% din venit provine din activități salariale; 65,6% din toate veniturile antreprenorilor se formează în cadrul activităților independente, 39,6% din care - în domeniile comerț-intermediere, iar 26,0% - în activități non-agricole. Pentru angajații sectorului agrar și pensionari, genul activității nu corespunde cu sursa principală de venit; pentru ei veniturile provin preponderent din activități agricole auxiliare.

Lotul de pământ pe care-l posedă gospodăria exercită un rol impunător în formarea bazei de venituri, iar pentru multe familii reprezintă chiar unica sursă de a supraviețui. În medie, circa 76,3% din gospodăriile casnice dispun de loturi de pământ. În același timp, practic toate gospodăriile din zonele rurale dispun de parcele de pământ, pe când cele din zonele urbane doar 42,2%. Din terenurile de pământ pe care le posedă gospodăriile casnice, principalul îl constituie parcelele auxiliare de pe lângă casă: în zonele rurale ele alcătuiesc 91,3%, iar în cele urbane - 53,7% din total. Din numărul total al gospodăriilor orașenești care dispun de loturi de pământ, circa 40,1% sunt parcele din asociații pomicole. În zonele rurale, 8,4% din terenurile agricole sunt în posesia gospodăriilor țărănești.

În ansamblu, asigurarea cu locuințe a populației este suficientă. O gospodărie dispune în medie de 62,7 m.p. de suprafață totală, din care suprafața utilă constituie 44,1 m.p. pe care sunt ampla-

sate în medie 2,8 camere. Locuitorii din zonele rurale dispun de locuințe mai spațioase, decât cei din localitățile urbane, suprafața acestora fiind de 1,5 ori mai mare. În schimb, dotarea locuințelor rurale cu facilități comunale este insuficientă.

De remarcat că, de obicei, familiile cu copii au condiții de trai mai dificile decât celelalte gospodării. Spre exemplu, familia compusă dintr-o persoană dispune în medie de 46 m.p. suprafață totală locativă, iar cuplul fără copii deține 62,5 m.p. În același timp, o familie cu trei și mai mulți copii dispune în medie de 68,4 m.p. (familia monoparentală de 52,7 m.p.). Un fapt pozitiv este că mai bine de 91,6% din familii trăiesc în case sau apartamente separate, spre deosebire de trecutul nu prea îndepărtat. Circa 84,2% din familii au transformat locuințele în proprietate privată. Cea mai mare parte a gospodăriilor casnice de la sate (97,9 la sută) posedă locuințe private sub formă de case separate (96,7 la sută). Doar 62,3 la sută din populația cuprinsă de sondaj din gospodăriile casnice urbane este în proprietatea locuințelor, majoritatea (63,1%) având apartamente separate.

Insecuritatea economică a populației republicii își găsește reflectare în comportamentul cumpărătorului, precum și în dinamica și structura *cheltuielilor de consum*. Motivul principal care reduce cheltuielile gospodăriilor îl constituie nivelul scăzut al veniturilor ce revine fiecărei persoane. În structura cheltuielilor de consum predomină cheltuielile alimentare, care reprezintă 65,7%.

Ponderea înaltă a cheltuielilor alimentare în bugetele gospodăriilor casnice confirmă extinderea sărăciei în Moldova. Spre deosebire de alte state și chiar de situația înregistrată la începutul anului 1990, când ponderea cheltuielilor alimentare constituia 34-35%, Moldova se află în prezent în zona insecurității alimentare. Calitatea și compoziția nutritivă a alimentației s-a deteriorat considerabil. Din lipsă de bani, majoritatea populației se confruntă cu dificultăți în procurarea produselor alimentare de bază. Valoarea calorică a

Tabelul 3.1.1

Asigurarea cu locuințe

	Urban	Rural	Total
Tipul de proprietate a locuinței			
De stat	18,9%	0,5%	7,8%
Departamentală	11,8%	0,1%	4,8%
Cooperatistă	4,5%	0,1%	1,8%
Particulară	62,3%	97,9%	83,7%
Închiriată de particulari	2,4%	1,3%	1,7%
Altele	0,1%	0,1%	0,1%
Total	100,0%	100,0%	100,0%
Tipul locuinței			
Apartament separat	63,1%	0,6%	25,5%
Apartament comunal	0,0%	0,0%	0,0%
Cămin	12,2%		4,9%
Casă separată	20,1%	96,7%	66,1%
O parte de casă	4,4%	2,6%	3,3%
Altele	0,1%	0,1%	0,1%
Total	100,0%	100,0%	100,0%
Numărul mediu de camere	2,2	3,1	2,8
Suprafața medie a locuinței (m2)	47,8	71,5	62,7
<i>Sursă: datele sondajului BGC, 1998</i>			

alimentației a scăzut în ultimii trei ani de 1,3 ori, atingând în 1998 1980,3 calorii pentru o persoană. Aceasta este sub pragul de 2,500 calorii, stabilit de către Organizația Mondială a Alimentației (OMA). Subnutriția afectează straturile sărace ale societății. S-a estimat că 20% din cea mai săracă chintilă a populației primește zilnic doar 1775 calorii, sau 85% din media pe republică. Alte 10% de la nivelul de jos al societății au alimentația sub nivelul critic de 1500 calorii, caracterizat de OMA ca o formă a foametei.

Particularitatea consumului individual în Moldova constă în reducerea esențială a cheltuielilor pentru alimentația în afara căminului familial. Aceasta este motivat de creșterea substanțială a prețurilor la bucatele preparate și servite în unități de alimentație publică. Din această cauză marea majoritate a populației preferă să procure produse alimentare de pe piață pentru prepararea alimentelor acasă. Acest fenomen are avantaje și dezavantaje. Avantajul este că alimentația la domiciliu este relativ mai ieftină ca cea din cantine și aceasta se răsfrânge pozitiv asupra bugetelor casnice. Dezavantajul este de ordin social, întrucât tot mai puțin timp rămâne pentru copii, familie și autodezvoltare.

Spre deosebire de statele occidentale, în structura cheltuielilor individuale ne alimentare din Moldova predomină mărfurile de primă necesitate (îmbrăcăminte, încălțăminte, lenjeria, articole de igienă personală), în vreme ce mărfurile de lungă durată ocupă un loc modest.

În același timp, pare a fi suficientă dotarea gospodăriilor casnice cu mărfuri de lungă durată procurate în trecut, cum ar fi televizoare (86 la 100 familii); frigider (73 la 100 familii); mașini de spălat (52 la 100 familii). Totodată, gradul de asigurare a gospodăriilor rurale cu tehnică de uz casnic este inferior celui din familiile din zonele urbane. La 100 familii de la sate revin cu 15 televizoare mai puțin (15,5%) ca la oraș; frigider cu 25 (28,4%); mașini de spălat cu 23 (35,7%).

Astfel, asupra securității economice a populației în Republica Moldova planează un pericol considerabil. Această situație se agravează datorită faptului că posibilitățile statului de reglementare a acestor procese nu au fost valorificate pe deplin. Întărirea securității economice necesită includerea politicii veniturilor în cadrul general al dezvoltării socio-economice a Republicii Moldova.

Pentru consolidarea securității economice a diferitor grupuri sociale ale populației este necesară luarea următoarelor măsuri:

- Perfectarea sistemului de remunerare a muncii, ridicarea conținutului real al salariului și ajustarea lui la ritmurile inflației;
- Ajustarea salariilor din sectorul public la salariile sectorului privat prin intermediul sistemului acordurilor tarifare colective (ramurale);
- Majorarea veniturilor angajaților din sectorul agrar prin crearea condițiilor necesare desfășurării unor activități eficiente și reducerii treptate a discrepanțelor la prețurile dintre produsele agricole și tehnica agricolă, îngrășăminte minerale, carburanți etc.;
- Elaborarea unui set de programe privind protejarea veniturilor categoriilor socialmente vulnerabile ale populației, cum ar fi bătrânii solitari, invalizii, familiile numeroase, întărind acordarea ajutoarelor sociale nominale;
- Complementarea Programului național de eradicare a sărăciei cu activități sectorale de voluntariat și caritate de localizare și reducere a zonelor de sărăcie;

Restructurarea sistemului de impozitare în scopul redistribuirii poverii fiscale purtată de către păturile sărace ale societății prin mărirea bazei de impozitare, incluzând în circuitul fiscal "economia tenebră".

3.2. Schimbări în distribuirea veniturilor și lărgirea disparității lor: „noii bogați” și „noii săraci”

“Sărăcia e un izvor de rele fizice și morale, dar e tot atât de adevărat că relele morale sunt la rândul lor cauze ale decadenței economice.”

Mihai Eminescu

Stratificarea socială este un fenomen indispensabil al vieții cotidiene. Ea se manifestă atât în statele industrial dezvoltate, cât și în cele care fac primii pași pe făgașul economiei de piață. Diferențierea socială a populației este condiționată în mare măsură de natura ființei umane. Oamenii au un comportament diferit în ceea ce privește aportul lor la crearea bunăstării individuale, cât și consumul de bunuri și servicii. Unii sunt tentați spre un consum exagerat, alții, dimpotrivă, să economisească mai mult. În plus, deosebiri în ceea ce privește capacitățile fizico-mentale de a munci pe care le posedă oamenii și locul lor diferit în ierarhia socială-cauzează de asemenea discrepanțe în bunăstarea oamenilor.

Stratificarea socială devine mai pronunțată într-o lume incertă cum este tranziția la economia de piață. Efectele proceselor transformatorii au exercitat un impact negativ asupra standardelor de trai, aprofundând inegalitatea veniturilor și a cheltuielilor. În contextul recesiunii economice, erodarea veniturilor reale ale populației are consecințe distribuționale negative pe termen lung, facilitând extinderea sărăciei. Republica Moldova, la fel ca și alte state în tranziție din Europa, atestă unul din cele mai înalte ritmuri de creștere a stratificării sociale a populației după nivelul bunăstării. În medie, pe perioada 1995-1998 coeficientul Gini a crescut cu 15,4 puncte procentuale, atingând la începutul anului 1999 cota de 44,1. Natura evenimentelor socio-economice arată că nu există premise care ar semnala schimbarea acestei tendințe.

Adâncirea inegalității și a stratificării sociale este cauzată preponderent de următoarele evenimente:

- **Liberalizarea structurii salariilor** ca urmare a anulării barierelor birocratice în politica de remunerare și sporirea ponderii surselor netradiționale de venit (operațiuni valutare, arendarea

activelor, dobânda de la hârtiile de valoare etc.). Efectul cumulativ al acestor fenomene rezultă în creșterea dispersiei veniturilor chiar dacă profilul educațional-profesional al lucrătorilor nu s-a schimbat. Ca urmare, gradul de volatilitate al câștigurilor devine mai înalt datorită riscurilor pe care și le asumă persoana în momentul angajării în activități sau eșecurilor frecvente ale business-ului.

- **Dezvoltarea sectorului privat și extinderea gradului de flexibilitate pe piața muncii** au mărit gama opțiunilor dintre sectorul public (relativ ineficient) cu salarii mici dar determinate (fixate) și sectorul privat cu salarii mai mari, dar și cu un grad de risc mai sporit. Evidențele empirice arată că oamenii sunt pentru sectorul privat. Astfel se manifestă o redistribuire a forței de muncă din sectorul public către cel privat. În 1998 la întreprinderile și organizațiile publice erau angajați 26% din numărul total al celor ocupați în economia națională, față de 55% în anul 1992.

- **Privatizarea și reformele structurale** au impulsionat activitățile de antreprenoriat care implică o diferențiere mai mare în remunerare. Producând modificări esențiale în forma de proprietate și opțiunile de angajare, privatizarea conduce în ultima instanță la inegalități în distribuirea venitului global. Așa cum activele publice sunt procurate la licitații preponderent de către păturile înstărite ale societății, acestea din urmă sunt într-o poziție net avantajoasă față de păturile sărace în ceea ce privește consolidarea bunăstării personale. Sursele de venit devin mai variate și mai puțin dependente față de restricțiile și barierele guvernamentale. În același timp, concentrarea activelor în mâinile unui grup restrâns de populație adâncește și mai mult gradul de inegalitate al veniturilor, întrucât discrepanțele dintre salariile din sectorul de stat și veniturile private devin tot mai semnificative.

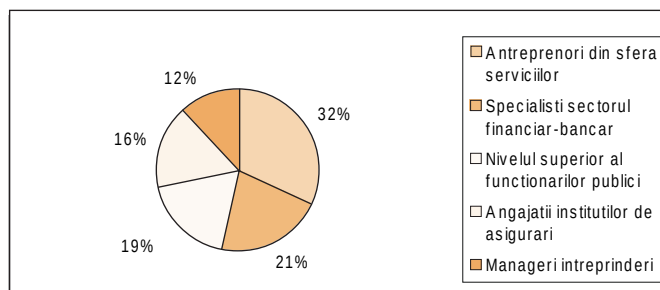
● **Crearea de noi piețe de servicii** în care sectorul privat poate substitui parțial sectorul public în prestarea unor servicii de bază, cum ar fi învățământul, ocrotirea sănătății, telecomunicațiile etc. Explicit, aceste transformări ar putea să nu afecteze păturile sărace dacă ele n-ar conduce la o reducere a numărului de angajați în instituțiile publice. Însă de road-ele sectorului privat al serviciilor vor beneficia preponderent păturile bogate ale societății, întrucât numai ele își pot permite pentru moment să achite suprataxe pentru școli elitare, servicii medicale alese, telefon celular, etc. Astfel noile piețe private de servicii creează posibilitatea pentru actorii bogați ai societății de a avea acces la furnizarea luxoasă a serviciilor de bază, sporind în acest mod beneficiul ipotetic al cheltuielilor alocate pentru procurarea acestor servicii. Drept urmare, distanța dintre bunăstarea păturilor bogate și cele sărace se adâncește considerabil.

Astfel, accentuarea stratificării sociale a populației derivă din reformele economice și constituie un proces obiectiv al etapei de adaptare a economiei republicii la noile condiții de piață. Însă gradul de diferențiere a populației după venituri a depășit limitele critice și a căpătat un caracter negativ și distructiv. La aceasta a contribuit într-o măsură oarecare și tratarea inechitabilă a factorilor de producție —capitalul și forța de muncă—conform căreia munca vie este subordonată capitalului. Expresia materială a acestei poziții constă în aceea că aportul forței de muncă în rezultatele finale se subapreciază, în vreme ce rolul factorilor materiali (capitalul și tehnologiile) se supraestimează.

Destrămarea sistemului vechi de asigurare a unui nivel decent de viață care garanta totuși marii majorități a populației standarde de trai modeste, a condus la o ruinare totală a calității vieții. Sărăcia a căpătat caracter de masă. Situația se agravează prin faptul că pe fundalul pauperizării masive a populației, s-a creat

Fig.3.2.1.

Profilul “noilor bogați” în 1998, %

Sursă: datele sondajului BGC, 1998

un segment de populație care dispune de venituri fabuloase provenite preponderent din acțiuni dubioase.

Rezultatele cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice atestă o diferențiere semnificativă a populației după venituri. Drept confirmare poate servi faptul că 20% din populația cea mai puțin asigurată (prima cuantilă) dispune de numai 3,4% din veniturile bănești globale, de vreme ce 20% din populația cea mai înstărită (cuantila a cincia) acumulează 50,3% din avuția socială. Coeficientul de diferențiere a decilelor (raportul dintre 10% cel mai bogat segment al societății și 10% cel mai sărac) este de peste 35 de ori. Valoarea coeficientului Gini, care caracterizează gradul stratificării sociale, constituie 44,1. În același timp, studiile internaționale confirmă că dacă valoarea coeficientului Gini oscilează în limita 29-31, atunci țara respectivă dispune de un grad mediu de inegalitate a distribuirii veniturilor populației. Dacă însă coeficientul Gini depășește valoarea de 35, atunci situația se caracterizează printr-un grad înalt de inegalitate în distribuire.

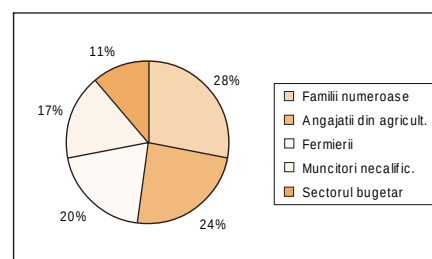
În acest fel, conform criteriilor mondiale, situația din domeniul relațiilor de distribuire a veniturilor globale poate fi calificată ca fiind deosebit de gravă. În mod efectiv, distribuirea veniturilor are un caracter și mai neuniform, deoarece din analiza bugetelor gospodăriilor casnice au fost omise veniturile parveniților, iar veniturile nelegale, semilegale și neformale care se formează în cadrul economiei tenebre nu sunt luate la evidență nicăieri.

Distribuirea membrilor gospodăriilor casnice pe chintile conform venitului mediu pe persoană dă posibilitatea de a evidenția factorii ce influențează acest fenomen. Dispersia populației după nivelul bunăstării se manifestă în următoarele tendințe:

- Asupra caracterului și gradului de diferențiere a veniturilor disponibile globale influențează în primul rând **fluctuațiile în nivelul veniturilor bănești**. Impactul surselor de venit în natură este mai puțin semnificativ asupra dimensiunilor distribuirii bunăstării. Astfel, 20% din populația cea mai săracă dispune de 8,2% venituri în natură, iar 20% din cei mai bogați —respectiv de 30,7%. Distribuția veniturilor în natură este mai uniformă decât distribuția veniturilor globale. În același timp, se observă o diferențiere mai pronunțată după veniturile bănești: mai puțin de 1% din veniturile globale ajung la păturile cele mai sărace ale populației, în vreme ce aproape 62% sunt însoțite de către segmentele cele mai bogate ale societății;
- **Heterogenitatea distribuirii** populației rurale și urbane după chintile. Dacă în prima chintilă (cea mai săracă) intră fiecare al treilea membru al gospodăriei casnice, din rândurile gospodăriilor rurale fiecare al cincilea individ aparține acestei categorii. O imagine absolut diferită este dată de caracterul distribuirii populației pe chin-

Fig. 3.2.2

Profilul “noilor săraci” în 1998, %

Sursă: sondaje sociologice și datele BGC, anul 1998

tilele cele mai bogate. Aici intră 27,5% locuitori din zonele urbane și numai 10,9% din cele rurale;

- Se manifestă o strânsă corelație între **nivelul bunăstării gospodăriei și numărul de copii**. Cu cât numărul de copii în familie este mai mare, cu atât nivelul de bunăstare este mai mic. Și invers, cu cât familia este mai puțin numeroasă (și nu are copii), cu atât nivelul bunăstării este mai înalt și probabilitatea de a evita sărăcia este mai mare. Din numărul total de gospodării care au 4 și mai mulți copii, ponderea celor săraci constituie 36,2%; gospodăriile cu 3 copii-28,3%; cu 2 copii-24,0% și cu un copil-17,8%. În același timp, din numărul total de gospodării cu un singur copil din straturile bogate ale societății fac parte doar 22,5%; cu 2 copii-14,5%; cu 3 copii-9,9%; cu 4 și mai mulți copii-2,9% (tabelul 3.2.1);

- Caracterul diferențierii veniturilor depinde direct de locul și **apartenența persoanei date la anumite straturi sociale**. Din numărul total de fermieri incluși în cercetarea bugetelor gospodăriilor casnice doar fiecare al șaptelea este atribuit chintilelor cele mai bogate, în vreme ce fiecare al cincilea a nimerit în categoriile cele mai sărace ale societății. O diferențiere mai profundă este caracteristică gospodăriilor angajaților din sectorul agrar. Din numărul lor total, 24,0% sunt gospodării sărace și doar 10,8% pot fi calificate ca familii înstărite.

Tabelul 3.2.1

Repartizarea gospodăriilor casnice pe chintile în funcție de mărimea familiei, %

Compoziția familiilor	Total	Inclusiv pe chintile				
		1	2	3	4	5
Cu 1 copil	100,0	17,8	19,1	20,0	20,6	22,5
Cu 2 copii	100,0	24,0	21,1	22,2	18,2	14,5
Cu 3 copii	100,0	28,3	27,5	20,3	14,0	9,9
Cu 4 și mai mulți copii	100,0	36,2	32,8	14,4	13,7	2,9
Fără copii	100,0	12,9	15,2	19,1	24,0	28,8

Sursă: calculele CISR în baza datelor sondajului BGC pe 1998

O tendință diametral opusă este caracteristică pentru lucrătorii sectorului non-agrar și antreprenoriat. În prima chintilă (cea mai săracă) sunt cuprinși 17,5% persoane din sectorul non-agrar și 10,9% persoane de antreprenori. În același timp, în chintila de sus (a cincia) au nimerit 29,3% non-agrarieni și 41,0% antreprenori (tabelul 3.2.2).

Asimetria observată în dispersia bunăstării gospodăriilor de fermieri și lucrătorilor din sectorul agrar, pe de o parte, și a gospodăriilor de antreprenori și lucrători non-agrari, pe de altă parte, este confirmată de veniturile medii bănești pe persoană. Astfel, venitul mediu disponibil ce revine la un angajat din sectorul agrar constituie 77,5% din media pe eșantionul tuturor gospodăriilor casnice; 85,9% pentru gospodăriile de fermieri; 120,7% pentru lucrătorii sectorului non-agrar și 164,5% pentru antreprenori.

(v) Particularitățile diferențierii populației pe diferite categorii socio-economice au determinat și specificul repartizării membrilor gospodăriilor după *sursele de venituri*. Din cea mai săracă grupă socială face parte doar fiecare a treisprezecea persoană ale cărei venituri se formează din sfera muncii angajate (salariate) și fiecare a șasea persoană, ce-și deține câștigul din activitățile de antreprenoriat. Pe de altă parte, mai bine de o treime din lucrătorii angajați în activitățile salariale și aproape 40% din numărul persoanelor care au venit din activități de antreprenoriat, fac parte din categoriile cele mai bogate ale societății. Corelarea dintre caracterul dispersiei bunăstării pe grupuri socio-economice de populație și distribuirea lor pe chintile se manifestă și la alte surse de venituri individuale (tabelul 3.2.3).

(vi) *Locul de muncă* este un factor important în determinarea gradului de diferențiere materială a populației. Din numărul total de gospodării ocupate în agricultură, silvicultură și apicultură, doar 13,3% sunt incluse în chintalele cele mai înstărite (iv și v). În același timp, în straturile bogate ale societății intră 32,8%

Tabelul 3.2.2

Repartizarea gospodăriilor casnice pe chintile în funcție de apartenența lor la diferite pături socio-economice, %

Categorii social-economice	Total	Inclusiv pe chintile				
		1	2	3	4	5
Fermieri	100,0	19,7	25,0	23,6	17,9	13,8
Angajați în sectorul agrar	100,0	24,0	27,3	20,5	17,4	10,8
Lucrători din sectorul non-agrar	100,0	17,5	15,3	17,4	20,5	29,3
Antreprenori	100,0	10,9	9,1	22,8	16,2	41,0
Pensionari	100,0	18,4	18,9	22,8	23,0	16,9
Alte categorii	100,0	38,3	18,9	15,5	16,8	10,5

Sursă: calculele CISR în baza datelor sondajelor BGC pe 1998

lucrători din transport și telecomunicații, 37,9% din industriile de prelucrare, electroenergetică și gospodăria comunală, 49,1% lucrătorii din sfera comercială. O situație similară se manifestă și în raport cu profesiile membrilor gospodăriilor casnice: cu cât este mai înalt gradul de calificare al lucrătorilor, cu atât mai multe persoane aparțin chintalelor de sus (cele mai bogate). Astfel în chintalele IV și V intră 54,7% conducători și funcționari superiori, 45,5% specialiști de înaltă calificare și 36,6% muncitori calificați din industrii.

Tabelul 3.2.3

Repartizarea gospodăriilor casnice pe chintile în funcție de sursele de venit, %

Sursele de venit	Total	Inclusiv pe chintile				
		1	2	3	4	5
Venituri din munca salariată	100,0	7,7	14,3	19,6	24,3	34,1
Venit din activități individuale agrare	100,0	23,7	25,2	21,5	18,2	11,4
Antreprenoriat	100,0	15,4	7,3	19,3	20,5	37,5
Plăți sociale	100,0	15,0	16,1	22,4	26,4	20,1
Alte venituri	100,0	38,3	18,9	15,5	16,8	10,5

Sursă: calculele CISR în baza datelor sondajelor BGC pe 1998

Bunăstarea familiilor se află în strânsă dependență de nivelul educațional al membrilor ei. Din numărul total de gospodării, membrii cărora posedă studii superioare și superioare neterminate, doar 12,2% sunt calificați ca fiind foarte săraci, în vreme ce 40,7% dispune de venituri foarte mari și fac parte din chintalele bogate. Totodată, ponderea persoanelor cu studii medii incomplete care aparțin chintilei I (cea mai săracă) este destul de importantă - 18,6% , pe când ponderea lor în chintila V (cea mai bogată), este nesemnificativă - doar 15,2%.

Astfel, în Republica Moldova se manifestă o *adâncire masivă a stratificării sociale* care capătă proporții amenințătoare. Drept urmare, la un pol al societății un grup relativ mic de persoane dețin grosul bogăției sociale, iar la polul opus, marea majoritate a populației trăiește în sărăcie și nu dispune de mijloace pentru a-și asigura un nivel decent de trai. Posibilitățile acestei categorii de a contribui la dezvoltarea umană sunt extrem de limitate, ceea ce o face sensibilă și vulnerabilă la transformările ce se produc astăzi în societate. Fenomenul sărăciei devine tot mai pronunțat și se manifestă prin următoarele particularități:

- proporțiile răspândirii sărăciei în Republica Moldova s-au dovedit a fi mai mari ca în țările din Europa Centrală și de Est sau CSI;
- din grupurile afectate de sărăcie fac parte nu numai categoriile social-vulnerabile (pensionarii, familiile numeroase, invalizii, șomerii), dar și o bună parte din lucrătorii sferei de producție, inclusiv muncitori calificați;
- populația afectată de sărăcie, care își păstrează standarde minime în ce privește nivelul educațional, parametrii sănătății, aprovizionarea cu bunuri de bază (locuințe, mărfuri de lungă durată), ceea ce amortizează substanțial consecințele distribuționale și inegalitatea bunăstării;
- categoriile afectate de sărăcie se caracterizează printr-o mobilitate redusă a forței de muncă, din care motiv marea majoritate a colectivității nu are posibilitatea de a ieși în afara localității pentru a practica angajarea dublă;
- răspândirea sărăciei în masă este însoțită de formarea mecanismului autoreproducerii formei ei cronice, unul din elementele căreia constă în diminuarea consumului social și individual.

Casetă 3.2.1.

Combaterea sărăciei

Strategia națională de atenuare a sărăciei

Politici active

promovarea oportunităților economice pentru săraci

Politici pasive

protecția socială a săracilor

- lucrări publice pentru persoanele cu calificare joasă
- acces lărgit al săracilor la pământ, infrastructură și resursele productive;
- programe speciale de acordare a creditelor pentru săraci;
- impozitare moderată a activității desfășurate de către săraci

- compensații nominative în bani;
- ajutoare sociale ocazionale;
- transferuri în natură;
- subvenționarea serviciilor comunale;
- facilități la transportul public;
- îngrijire la domiciliu;
- asistență socială instituționalizată;

Strategia națională de eradicare a sărăciei constă din 2 elemente: (i) promovarea oportunităților economice pentru folosirea productivă a unicului bun pe care-l posedă din abundență săracii forța lor de muncă; (ii) prestarea serviciilor sociale de bază prin intermediul sistemului de protecție socială.

Sursă: PNUD, *Strategia națională de atenuare a sărăciei în Republica Moldova pe anii 1998-2000*

3.3. Accesul diferențiat la bunurile și serviciile sociale

Printre factorii ce influențează accesul populației la bunurile materiale și asupra volumului, structurii și calității consumului personal se evidențiază două grupuri principale, egale ca valoare. Din factorii primului grup fac parte, în primul rând: extinderea drepturilor proprietății private, inclusiv dreptul la imobil; apariția unei game variate de mărfuri și servicii, tradiționale pentru țările dezvoltate dar noi pentru consumatorul din Moldova; creșterea culturii generale de consum. În etapa actuală, aceste schimbări favorabile sunt în conflict cu formarea cererii solvabile corespunzătoare (grupul 2 de factori), ceea ce a condus la intensificarea diferențelor dintre indivizi privind accesul la bunurile sociale.

Efectul limitării volumului disponibil de venituri asupra posibilității de consum a diferitelor bunuri sociale se reflectă în diferențierea cuantumului cheltuielilor de consum în secțiunea grupurilor cu venit. Accesibilitatea diverselor bunuri sociale variază între I—a (cea mai săracă) și a X—a (cea mai bogată) decilă a grupurilor cu venit ale populației de mai mult de 6 ori. În același timp, sursele ce asigură populației posibilități atât de variate de consum, se deosebesc esențial.

Pentru a—și realiza cerințele solvabile, toate păturile populației sunt nevoite, în afară de veniturile curente, să atragă economii și mijloace din vânzarea proprietății și obiectelor de consum folosite. Venitul bănesc curent acoperă de la 16,3 % din toate cheltuielile de consum ale populației în primul grup decil până la 98,9 % — în grupul al IX—lea. Numai veniturile curente ale populației din grupul decilei X—cea permit formarea cererii solvabile fără antrenarea mijloacelor acumulate anterior.

Un loc determinant în structura bunurilor sociale de consum ale tuturor grupurilor cu venit îl ocupă *produsele alimentare*. Acestea le revine de la 65,5 % din toate cheltuielile populației primului grup decil, până la 50,6 % — în decila a

X—a. Dar greutatea specifică mare a cheltuielilor alimentare nu le asigură familiilor cu venit mic un nivel corespunzător de consum.

Destul de serioasă este și problema rămânării în urmă a consumului produselor din carne și lapte a populației din primul grup decil. În raport cu nivelul consumului populației din grupul zece decil, întârzierea este de : 9,3 la carnea de vită, 6,0 la semipreparatele din carne, 5,8 la carnea de pasăre, 8,5 la carnea de porc, 4,5 la smântână, 4,9 la brânză, 5,0 la unt. O diferență mai mică s—a constatat în consumul produselor de pâine și al cartofilor. Cu toate acestea, populația tuturor grupurilor decile se orientează spre producția din gospodăriile individuale, din contul căreia este asigurată consumarea a 65,5 % cartofi, 77,4 % lapte, 65,6% ouă, 59,3% legume, 59,7% fructe și boabe, 61,8 % brânză. Existența lotului de pământ a devenit un factor destul de important al accesului grupurilor de populație cu venit mic la produsele alimentare.

Iregularitatea (și chiar tendințele) dinamicii capacității de cumpărare a populației a unor produse alimentare aparte a contribuit la excluderea lor forțată din consum (în primul rând în familiile cu nivel scăzut de trai). Înlocuirea acestor produse cu cele mai puțin valoroase din punct de vedere caloric, a dus la deteriorarea structurii rației alimentare.

Ca urmare, asigurarea valorii calorice a alimentației a început, într—o măsură mult mai mare ca înainte, să se obțină pe contul produselor din pâine și cartofi. Intensificarea dezechilibrului rațiilor alimentare după conținutul de proteine, grăsimi, hidrați de carbon, vitamine și microelemente poate avea urmări negative de lungă durată asupra sănătății și activității vitale a populației.

Schimbările ce au avut loc în volumul și structura ofertei produselor alimentare și înlăturarea radicală a deficitului și posibilităților de sezon pe piața de consum au mărit, indiscutabil, capacitățile de satisfacere cu produse alimentare a populației din Moldova. Aceste schimbări au fost însoțite, însă, de reducerea

“În țara condusă bine se rușinează de sărăcie.

În țara condusă prost se rușinează de bogăție”.

Confucius

accesului la produse pentru majoritatea populației și schimbarea proporțiilor de consum. Este evident că restabilirea structurii de consum a produselor alimentare și revenirea la proporțiile științific fundamentate, va cere o perioadă de timp mult mai îndelungată decât distrugerea ei.

Experiența mondială demonstrează că odată cu creșterea nivelului de trai al populației în *structura cheltuielilor de consum* pentru mărfurile ne alimentare are loc o reducere constantă a cotei cheltuielilor pentru obiectele de uz curent și creșterea greutății specifice a cheltuielilor pentru obiectele de folosință îndelungată. În Moldova această tendință nu se confirmă. Cheltuielile de consum pentru mărfurile ne alimentare ale populației grupului zece decil au depășit de 10,0 ori cheltuielile populației pentru aceleași scopuri din primul decil.

Cota de cheltuieli pentru obiectele de uz curent strict necesare — îmbrăcăminte și încălțăminte — este în primul grup decil de la 49,3 % din totalul cheltuielilor pentru mărfurile ne alimentare 71,6 % în al II-lea; până la 80,4 % — în al IX-lea și respectiv 77,6 % în decila a X-a.

O astfel de structură dezechilibrată a cheltuielilor s-a format ca rezultat al nivelului redus de satisfacere cu aceste obiecte a necesităților individuale a lo-

cuitoarelor Moldovei. Tendința menționată este caracteristică și pentru obiectele de lungă durată. Prețul este un factor ce a jucat aici un rol esențial în delimitarea accesului populației la principalele obiecte de uz casnic de lungă durată. El a împiedicat înlocuirea televizoarelor, frigiderelor, mașinilor de spălat sau a altor aparate moral sau fizic învechite, care se folosesc deja în gospodărie. Aceasta se pare că a “conservat” situația în sfera asigurării populației cu aparatul complex de uz casnic care s-a format la hotarele anilor 80 - 90. Dependența asigurării familiilor cu obiecte de uz îndelungat de venitul mediu total nu este evidentă. Prezența lor în gospodăriile cu venit mic nu se deosebește cu mult de nivelul familiilor înstărite. Asigurarea a o sută de familii cu televizoare constituie 87 de unități în grupul unu decil și 92 — în al X-lea, cu frigider, corespunzător — 70 și 83, mașini de spălat — 51 și 63.

În localitățile urbane, corelația dintre *asigurarea familiilor cu aparatul complex de uz casnic* și venitul mediu total al membrilor este și mai mică. După numărul unor aparate, nivelul gospodăriilor cu venit mic a depășit nivelul familiilor cu venit mare. Astfel, la o sută de gospodării urbane din prima decilă li se referă 97 televizoare în comparație cu 91 din a X-a, frigider — corespunzător — 87 și 84. Una din cauzele acestui fenomen constă în specificul componenței familiilor slab asigurate, a unei cote mari de pensionari și a așa numitor “noilor săraci”, care și-au cumpărat majoritatea obiectelor de preț, de folosință îndelungată în anii precedenți. Drept confirmare a acestui fapt servesc datele despre durata exploatarei de către familii, a obiectelor de menire social-culturală, ce ne demonstrează că familiile slab asigurate dispun de un număr considerabil de tehnică uzuală, moral și fizic învechită (tabelul 3.3.1).

Deosebirile în asigurarea gospodăriilor cu obiecte de folosință îndelungată nu se limitează doar la indicii numerici. Modelele tradiționale, relativ noi, precum și cele perfecționate ale mărfurilor de

Tabelul 3.3.1

Durata exploatarei obiectelor de uz casnic

Obiecte de uz casnic	Decila conform venitului total disponibil	Termen de funcționare, %		
		Până la 5 ani	6-10 ani	Mai mult de 10 ani
Televizor color	1	23,1	45,4	31,5
	10	31,6	44,6	23,8
Televizor alb-negru	1	8,9	21,2	69,9
	10	13,4	22,2	64,4
Frigider, congelator	1	5,2	22,0	72,8
	10	10,3	24,5	65,2
Mașină de spălat	1	11,1	23,4	65,5
	10	17,9	34,4	47,7
Sursă: calculele CISR în baza datelor BGC, 1998				

folosință îndelungată au apărut pe piața Moldovei numai în anii 90, însă doar familiile cu venit înalt își pot permite procurarea lor.

Crearea unui sistem cu drepturi egale de acordare a serviciilor sociale, adică accesibile în egală măsură pentru toată populația, este o condiție absolut necesară a dezvoltării umane în pragul secolului XXI. Până la începutul anilor 90, gradul de accesibilitate al populației Moldovei la bunurile sociale de bază era mult mai înalt decât în alte țări ce se găseau în aceleași etape economice de dezvoltare. Azi însă, datorită crizei sistemului prin care trece țara, reducerea accesibilității influențează nefavorabil asupra situației din societate.

În ultimii ani s-au intensificat *deosebirea în ceea ce privește accesul populației la serviciile sociale* prioritare, inclusiv cele medicale și educative. Aceste discrepanțe provoacă la nivel social reacții conflictuale între diverse grupuri ale colectivității. Introducerea plății pentru servicii, anterior gratuite sau privilegiate, s-a resimțit, în primul rând, în familiile slab asigurate, partea majoritară a căroră nu-și poate permite cheltuieli suplimentare pentru aceste servicii. Mai puțin de 1/3 din populația republicii este asigurată cu încălzire centralizată și servicii de canalizare. Cu apă caldă și baie sunt asigurați și mai puțini - doar fiecare a patra persoană. În localitățile rurale situația este și mai critică, unde practic lipsesc aceste comodități. (tabelul 3.3.2)

Cheltuielile de menținere a sănătății unui membru al gospodăriilor casnice din primul grup decil reprezintă 3,75 lei, în cel de-al II-lea 1,61 lei, a IX-a decilă 7,05 lei, a X-a 11,75 lei. O astfel de rămânere în urmă a familiilor puțin asigurate în cheltuielile pentru menținerea sănătății a determinat agravarea stării sănătății membrilor ei. Dintre toți membrii gospodăriilor casnice, ce și-au apreciat starea sănătății ca "gravă" și "foarte gravă", 42 % sunt reprezentanții grupurilor I și II decile și numai 35% — a IX-a și a X-a decilă (tab.3.3.3).

Tabelul 3.3.2

Dotarea populației cu facilități comunale

Canalizarea	Urban	Rural	Total
Da	76,1%	2,7%	32,0%
Nu	23,9%	97,3%	68,0%
Total	100,0%	100,0%	100,0%
<i>Apa caldă</i>			
Da	66,3%	0,3%	26,6%
Nu	33,7%	99,7%	73,4%
Total	100,0%	100,0%	100,0%
<i>Încălzire</i>			
Centrală	75,4%	3,0%	31,9%
Locală	24,6%	97,0%	68,1%
Nu	0,0%		0,0%
Total	100,0%	100,0%	100,0%
<i>Baie sau duș</i>			
Da	69,6%	0,6%	28,1%
Nu	30,4%	99,4%	71,9%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Sursă: datele sondajului BGC, 1998

Unul din elementele cheie, ce asigură stabilitatea dezvoltării umane este accesul tuturor la învățământul de bază gratuit și garantat. În Moldova, acest scop a fost atins în perioada sovietică și un număr considerabil de copii își continuau studiile la nivelurile superioare. Dar în prezent a apărut un pericol real de pierdere a acestor rezultate pozitive.

Printre factorii ce au intensificat *diferențierea în sfera învățământului* și ce contribuie la sporirea deosebirilor în ceea ce privește șansele egale inițiale ale tineretului, un rol din ce în ce mai mare a început să-l joace nivelul de trai și starea socială a gospodăriilor casnice din componența căroră fac parte elevii. Pentru copiii din păturile înstărite, mai ales din localitățile urbane, s-a extins posibilitatea alegerii instituțiilor de învățământ. Procesul de învățământ are loc în condiții mai avantajoase. Completarea claselor în care studiază copiii din oraș din primul grup decil reprezintă 27,7 persoane în raport cu 25,9 din a X-a decilă. Aceste familii au posibilitatea să-și educe copiii în instituțiile medii speciale și superioare pe bază de contract. Cheltuielile pen-

tru studiile unui membru al gospodăriilor casnice din grupul X decil depășește de 11,3 ori cheltuielile pentru aceleași scopuri într-o familie din prima decilă. Astfel, această tendință intră în contradicție cu principiul echității sociale și prezintă un obstacol în posibilitatea obținerii de către copiii din familiile sărace a studiilor superioare.

Tabelul 3.3.3

Aprecierea de către membrii gospodăriilor casnice a stării sănătății lor, %

	<i>Total</i>	<i>Decile conform venitului disponibil pe persoană</i>				
Cum apreciați starea sănătății		1	2	...	9	10
(i) gravă	100,0	10,5	9,7	...	10,4	8,3
(ii) foarte gravă	100,0	12,9	9,0	...	9,0	7,4

Sursă: calculele CISR în baza sondajului BGC, 1998.

În condițiile diferențierii veniturilor populației este foarte important să se asigure accesul la serviciile sociale vitale, în primul rând ocrotirea sănătății și învățământul, să se asigure un standard social minim tuturor locuitorilor Moldovei. Acest lucru va asigura calitatea forței de muncă, posibilități egale inițiale pentru tineret, nivelul decent al populației și protecția lui socială în situațiile dificile (pierderea sănătății, a serviciului etc.), va atenua starea de tensiune în societate. De aceea, principiul de bază ce asigură posibilitatea dezvoltării umane în Moldova, trebuie să fie acordarea gratuită a serviciilor de către instituțiile principale ale sferei sociale, cel puțin la nivelul standardelor științifice consolidate prin lege și social garantate. La aceasta va contribui reforma din ramurile sferei sociale, ce se desfășurează în prezent în Moldova.